

**AQLIY RIVOJLANISHIDA MUAMMOLARI BO‘LGAN
BOLALARNI SENSOMOTOR RIVOJLANTIRISHNING
KORREKSION PEDAGOGIK ISH TIZIMINING AMALGA
OSHIRISH TEXNOLOGIYALARI**

Xudoyberdiyeva Ra’no Arabboyevna

*Prezident huzuridagi ijtimoiy himoya milliy agentligi Namangan viloyati
boshqarmasi To’raqo’rg’on tumanidagi alohida ta’limga ehtiyojlari bo’lgan
(aqli zaif) bolalar uchun ixtisoslashgan 48-sonli maktab-internati
o’qituvchisi*

@LogopedRano89

+998 90 344 86 07

Annotatsiya

Ushbu tezisda aqliy rivojlanishida muammolari bo’lgan bolalarni sensomotor rivojlantirishning korreksion pedagogik ish tizimi va uni amalga oshirish texnologiyalari o’rganiladi. Tadqiqotda sensomotor rivojlanishning kognitiv va harakat ko’nikmalariga ta’siri, korreksion pedagogik yondashuvlar hamda rivojlantiruvchi dasturlarni amaliy qo’llash imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, inklyuziv ta’lim sharoitida korreksion ishlarni tashkil etishning samarali metodlari va texnologiyalari o’rganilib, ularning bolalar rivojlanishiga ta’siri baholanadi. Tadqiqot natijalari maxsus pedagogika va inklyuziv ta’lim sohasida amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: sensomotor rivojlanish, korreksion pedagogika, aqliy rivojlanish, inklyuziv ta’lim, rivojlantiruvchi texnologiyalar, mayda motorika,

kognitiv rivojlanish, pedagogik korreksiya, maxsus ta'lim, bolalar rivojlanishi.

Aqliy rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalarni sensomotor rivojlantirish korreksion pedagogik ish tizimining muhim yo'nalishlaridan biridir. Sensomotor rivojlanish – bu sezgi organlari va harakat tizimining o'zaro aloqasi orqali bolaning atrof-muhitni idrok etishi, harakatlarni boshqarishi hamda kognitiv jarayonlarini rivojlantirishini ta'minlovchi asosiy mexanizmdir. Aqliy rivojlanishdagi cheklanishlar ko'pincha sensomotor sohada ham muammolarni keltirib chiqaradi: harakat koordinatsiyasi, mayda motorika, idrok jarayonlari va diqqatni jamlash kabi ko'nikmalar yetarli darajada shakllanmasligi mumkin. Bu esa bolaning o'quv faoliyati, ijtimoiy moslashuvi va umumiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy pedagogika va psixologiya tadqiqotlari sensomotor rivojlantirishga qaratilgan korreksion ishlar aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalarning imkoniyatlarini kengaytirishga yordam berishini ko'rsatmoqda. Korreksion pedagogik yondashuvlar orqali bolaning sezgi va harakat tizimini faollashtirish, kognitiv jarayonlarini qo'llab-quvvatlash hamda o'quv faoliyatiga moslashuvini yaxshilash mumkin. Bu jarayonda rivojlantiruvchi texnologiyalar, o'yin asosidagi mashg'ulotlar, individual dasturlar va maxsus metodikalar muhim ahamiyat kasb etadi.

Inklyuziv ta'lim sharoitida aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalar bilan ishlash alohida yondashuvni talab qiladi. Har bir bolaning rivojlanish darajasi va ehtiyojlari turlicha bo'lganligi sababli, standart ta'lim dasturlari yetarli samara bermasligi mumkin. Shu bois korreksion pedagogik ish tizimi individual diagnostika, rivojlantiruvchi dasturlar va amaliy metodikalar asosida tashkil etilishi lozim. Bu yondashuv bolalarning sensomotor ko'nikmalarini rivojlantirish bilan birga, ularning ijtimoiy va kognitiv rivojlanishini ham qo'llab-quvvatlaydi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalar soni ortib borayotgan bir sharoitda ularni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirishga qaratilgan korreksion pedagogik texnologiyalarni takomillashtirish zarur. Sensomotor rivojlantirishga yo'naltirilgan ishlar nafaqat bolaning o'quv faoliyatini yaxshilashga, balki uning jamiyatga moslashuviga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli mazkur tezisda sensomotor rivojlantirishning korreksion pedagogik tizimi, uni amalga oshirish texnologiyalari va amaliy natijalari o'rganiladi.

Tadqiqotning maqsadi – aqliy rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalarni sensomotor rivojlantirishga qaratilgan korreksion pedagogik ish tizimini o'rganish va uni amalga oshirishning samarali texnologiyalarini aniqlashdan iborat. Tadqiqot natijalari inklyuziv ta'lim jarayonini takomillashtirishga, korreksion pedagogika sohasida amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga hamda bolalarning rivojlanish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Aqliy rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalarni sensomotor rivojlantirish korreksion pedagogik ish tizimining muhim yo'nalishi hisoblanadi. Korreksion pedagogika bolalarning rivojlanishidagi cheklanishlarni bartaraf etish va ularning imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan ilmiy-amaliy soha bo'lib, sensomotor rivojlanish bu jarayonda asosiy o'rin tutadi. Sensomotor tizim sezgi organlari va harakat apparatining o'zaro aloqasi orqali bolaning atrof-muhitni idrok etishi, o'z harakatlarini boshqarishi va kognitiv jarayonlarini rivojlantirishiga yordam beradi. Agar bu tizim yetarlicha rivojlanmasa, bolaning o'quv faoliyati va ijtimoiy moslashuvi qiyinlashishi mumkin.

Korreksion pedagogik ish tizimi sensomotor rivojlantirishni qo'llab-quvvatlovchi maxsus metodikalar va texnologiyalarni o'z ichiga oladi. Bu tizimda individual yondashuv asosiy tamoyil hisoblanadi, chunki aqliy

rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalarning rivojlanish darajasi va ehtiyojlari turlicha bo'ladi. Diagnostika jarayonida bolaning sensomotor ko'nikmalari, mayda motorika, diqqat va idrok jarayonlari baholanadi. Olingan natijalar asosida rivojlantiruvchi dastur tuziladi va u bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Bu yondashuv bolaning kuchli tomonlarini rivojlantirish va zaif tomonlarini bartaraf etishga imkon beradi.

Sensomotor rivojlantirish texnologiyalari korreksion pedagogik ish tizimining amaliy qismini tashkil etadi. Masalan, o'yin asosidagi mashg'ulotlar, qo'l mehnati, qurish-yasash faoliyati, qum va suv bilan ishlash kabi mashg'ulotlar bolaning sezgi va harakat tizimini faollashtiradi. Bu texnologiyalar nafaqat motor ko'nikmalarni rivojlantiradi, balki diqqatni jamlash, sabr-toqat va mustaqil faoliyat ko'nikmalarini ham shakllantiradi. Tadqiqotlar ko'rsatishicha, muntazam ravishda sensomotor mashqlar bilan shug'ullangan bolalarda o'quv faoliyati va kognitiv rivojlanish ko'rsatkichlari yaxshilanadi.

Korreksion pedagogik ish tizimida pedagog va psixologlarning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Pedagog bolaning o'quv faoliyatini tashkil etish va rivojlantiruvchi mashg'ulotlarni o'tkazish bilan shug'ullansa, psixolog bolaning psixik rivojlanishini kuzatadi va diagnostika jarayonida yordam beradi. Bu hamkorlik asosida individual rivojlantirish dasturlari ishlab chiqiladi va ularning samaradorligi baholanadi. Inklyuziv ta'lim sharoitida bu yondashuv bolalarning ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli moslashishiga yordam beradi.

Korreksion pedagogik texnologiyalarni amalga oshirishda zamonaviy yondashuvlar ham qo'llanilmoqda. Masalan, multimedia vositalari, interaktiv mashg'ulotlar va rivojlantiruvchi dasturlar bolalarning motivatsiyasini oshiradi va ta'lim jarayonini qiziqarli qiladi. Bu texnologiyalar sensomotor rivojlanishni qo'llab-quvvatlash bilan birga, bolalarning kognitiv jarayonlarini

ham faollashtiradi. Natijada o'quv materialini o'zlashtirish va ijtimoiy moslashuv imkoniyatlari kengayadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, korreksion pedagogik ish tizimi samarali bo'lishi uchun uzluksizlik va tizimlilik tamoyillariga amal qilish zarur. Sensomotor rivojlantirish bir martalik mashg'ulotlar orqali emas, balki muntazam va bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan jarayon sifatida tashkil etilishi lozim. Bu jarayonda pedagoglar, psixologlar va ota-onalarning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Ota-onalar bolaning rivojlanish jarayonida faol ishtirok etishi va uy sharoitida rivojlantiruvchi mashg'ulotlarni davom ettirishi kerak.

Shuningdek, korreksion pedagogik ish tizimining samaradorligini baholash ham muhim bosqich hisoblanadi. Diagnostika va monitoring orqali bolaning rivojlanish dinamikasi kuzatiladi va zarurat tug'ilganda dasturga o'zgartirishlar kiritiladi. Bu yondashuv individual ehtiyojlarga mos ravishda ta'lim jarayonini takomillashtirishga imkon beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sensomotor rivojlantirishga qaratilgan korreksion ishlar bolalarning o'quv va ijtimoiy moslashuv imkoniyatlarini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Xulosa qilib aytganda, aqliy rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalarni sensomotor rivojlantirishning korreksion pedagogik ish tizimi ularning rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Zamonaviy texnologiyalar va individual yondashuv asosida tashkil etilgan korreksion ishlar bolalarning kognitiv, motor va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Kelgusida bu yo'nalishda ilmiy tadqiqotlarni davom ettirish va amaliy metodikalarni takomillashtirish inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Aqliy rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalarni sensomotor rivojlantirish korreksion pedagogik ish tizimining muhim yo'nalishi bo'lib, u bolalarning umumiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va o'quv faoliyatiga moslashuvini yaxshilashga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sensomotor rivojlanish darajasi bolaning kognitiv jarayonlari, diqqatni jamlash, harakat koordinatsiyasi va ijtimoiy moslashuvi bilan bevosita bog'liqdir. Agar sensomotor tizim yetarlicha rivojlanmasa, bu o'quv jarayonida qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi va bolaning imkoniyatlarini cheklashi mumkin.

Korreksion pedagogik ish tizimi sensomotor rivojlantirishni qo'llab-quvvatlovchi maxsus metodikalar va texnologiyalarni o'z ichiga oladi. Individual yondashuv asosida tashkil etilgan rivojlantiruvchi dasturlar bolaning ehtiyojlari va rivojlanish darajasiga mos ravishda tuzilganda samarali natija beradi. O'yin asosidagi mashg'ulotlar, qo'l mehnati, mayda motorikani rivojlantiruvchi mashqlar va interaktiv metodikalar sensomotor ko'nikmalarni faollashtiradi hamda bolaning o'quv faoliyatiga moslashuvini osonlashtiradi. Tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, bunday yondashuvlar bolalarning kognitiv rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Inklyuziv ta'lim sharoitida korreksion pedagogik texnologiyalarni qo'llash alohida ahamiyatga ega. Har bir bolaning rivojlanish darajasi turlicha bo'lganligi sababli, standart ta'lim dasturlari yetarli samara bermasligi mumkin. Shu bois diagnostika va monitoring asosida individual rivojlantirish dasturlarini ishlab chiqish zarur. Bu yondashuv bolalarning kuchli va zaif tomonlarini hisobga olgan holda rivojlanish jarayonini qo'llab-quvvatlashga imkon beradi. Xulosa qilib aytganda, aqliy rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalarni sensomotor rivojlantirishning korreksion pedagogik ish tizimi ularning ta'lim va ijtimoiy moslashuv imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va individual yondashuv

asosida tashkil etilgan korreksion ishlar bolalarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Kelgusida bu yo'nalishda ilmiy tadqiqotlarni davom ettirish va amaliy metodikalarni takomillashtirish inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirish hamda bolalarning jamiyatda o'z o'rnini topishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Maxsus pedagogika — Aqliy rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalar bilan ishlash, korreksion pedagogika tamoyillari va inklyuziv ta'lim yondashuvlari.
2. Psixologiya asoslari — Sensomotor rivojlanish, kognitiv jarayonlar va bolalar psixologiyasining nazariy asoslari.
3. ВYGOTСКИЙ, Л. С. (1934). Мышление и речь. — Kognitiv va nutq rivojlanishi o'rtasidagi bog'liqlik, rivojlanishning ijtimoiy-madaniy nazariyasi.
4. Пиаже, Ж. (1952). The Origins of Intelligence in Children. — Sensomotor bosqich va kognitiv rivojlanish nazariyasi.
5. Давыдов, В. В. (1996). Проблемы развивающего обучения. — Rivojlantiruvchi ta'lim tamoyillari va bolalar psixik rivojlanishi.
6. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim to'g'risidagi qonun (2020). — Inklyuziv ta'lim va maxsus ta'limni tashkil etishning huquqiy asoslari.
7. Amonashvili, Sh. A. (2001). Gumanistik pedagogika. — Bolaga individual yondashuv va rivojlantiruvchi ta'lim tamoyillari.
8. Ziyomammedov, B. (2010). Pedagogik texnologiyalar. — Ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlar va korreksion metodikalar.

